

Dr. Ioan Mihalyi de Apșa

– Istoriograful maramureșean - academicianul

Vasile Paul

Fiul lui Gavril Mihalyi, fost comisar guvernamental în timpul Revoluției din 1848, și al Iulianei Man, al cărei părinte, Iosif Man, a fost deputat și comite suprem al comitatului Maramureș, sprijinitor dârz al luptei maramureșenilor pentru emancipare culturală și politică, inițiator și susținător al Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș și al Preparandiei române din Sighet.

Ioan Mihalyi s-a născut în comuna Ieud, la 22 ianuarie 1844, dintr-o veche familie de nobili români maramureșeni, care a jucat un rol important politic și cultural în viața Maramureșului. După ce și-a făcut studiile gimnaziale și liceale la Sighet, Kosice și Budapesta, iar între 1862-1866, studiile juridice la Universitatea din Budapesta, trei ani după absolvirea acesteia, a devenit „doctor iuris”.

În anul 1872, a fost ales în funcția de jurist consult al comitatului, funcție pe care a îndeplinit-o până la moarte. La universitate, în afară de cursurile obligatorii de drept, le-a mai frecventat și pe cele de limba și literatura română, de arheologie, numismatică, paleografie etc.

Marele erudit maramureșean a cunoscut limba română, latină, maghiară, germană și ucraineană și se descurca destul de bine în limbile franceză și italiană.

„Când Congregațiunea Comitatensă vroia să voteze vreun proiect de hotărâre, care tăia adânc în interesele poporului român maramureșean, nu pregeta să se audă cuvântul său de protestare” (Gazeta 1925).

A făcut dreptate țăranilor la aranjarea „urbariului” și a apărât composesoratele - acele obști din bătrâni ale țăranimii maramureșene.

A militat pentru înființarea unei societăți de lectură în cadrul „Asociațiunii”, societate care a luat ființă în 1867, sub denumirea „Dragosena”.

Tot Ioan Mihalyi este acela care a luptat pentru înființarea unei tipografii în cadrul „Asociațiunii”, tipografie care a răspândit multă vreme slova românească între țăranii maramureșeni. A activat în cadrul Despărțământului „Astra” din Sighetu Marmației – pentru a cărui înființare a militat – răspândind cultura.

Pe lângă activitatea cultural-obștească, dr. Ioan Mihalyi este și un mare istoriograf român. Scrutător neobosit al timpurilor trecute, cercetează cu pasiune încă din tinerețea sa hrisoavele, documentele vechi și diplomele regești ce s-au dăruit vitejilor maramureșeni. Astfel, în arhiva Conventului călugăresc al premontrenșilor din Lelesz (orașel în Ucraina Subcarpatică), găsește 67 diplome maramureșene. În arhiva județeană a comitatului Maramureș descoperă, cu ajutorul iscusitului arhivar Gheorghe Petrovai, alte 77 de hrisoave vechi, interesante. La insistențele sale, „nemeșii” maramureșeni își deschid lăzile bătrâne, ferecate, punându-i la dispoziție alte 162 de diplome familiale. După o muncă asiduă și pasionată de 34 de ani, adună ca și albinele nectarul din flori, 366 de diplome, documente, hrisoave, pe care le publică pe cheltuiala proprie în anul 1900, în tipografia lui Mayer și Berger, din Sighetu Marmației, sub denumirea de „Diplome maramureșene din secolul XIV–XV”.

Apariția cărții lui Ioan Mihalyi a fost primită cu mult interes de publicul românesc. Revista „Transilvania” din Sibiu, salutând tipărirea acestei cărți, sublinia în anul 1901 că aceasta este „o publicațiune de mare valoare istorică merită să arunce multă lumină asupra trecutului frumoasei țări a lui Dragoș-Vodă”.

De asemenea, în același an, „Gazeta Transilvaniei”, din Brașov, recomanda cartea lui Ioan Mihalyi, arătând că cele 676 de pagini ale sale, scrise în limba latină, adnotate și comentate în limba română și maghiară, au atras atenția istoricilor și ale oamenilor de știință români, întrucât cuprind „o colecție frumoasă și însemnată de diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea”... fiind „de mare preț pentru istorie”.

Printre cei 208 abonați care l-au sprijinit pe Ioan Mihalyi la tipărirea cărții, găsim: Academia Română din București pentru 3 exemplare, pe academicienii V. Babeș, B. P. Hasdeu, Dimitrie A. Sturza (10 exemplare), Grigore G. Tocilescu, V. A. Ureche, mitropolitul Blajului, Victor Mihalyi (100 de exemplare), Liceul din Craiova, alte instituții culturale și un mare număr de familii maramureșene.

Pentru contribuția sa pe tărâm istoric, Academia Română l-a și ales, în anul 1901, printre membrii săi corespondenți, astfel că I. Mihalyi este primul maramureșean, membru al celui mai mare for științific al neamului său.

Istoricul dr. Ioan Mihalyi, un excelent latinist și un om de o vastă cultură, aduce, prin diplomele adunate cu atâta migală și perseverență și publicate, noi dovezi despre vechimea și continuitatea poporului român pe meleagurile maramureșene. În „precuvîntarea” volumului de diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea, Ioan Mihalyi preciza: „Precum în genere nu se poate scrie istoria fără a avea la dispozițiune izvoare istorice, astfel nu se poate cugeta la scrierea istoriei Maramureșului până ce nu va fi adunată și publicată după putință toată materia referitoare la acest comitat” (Mihalyi 1900, p. 7).

Publicând primul volum de „Diplome maramureșene din secolele al XIV-lea și al XV-lea” – „câte le cunosc după text, fără excepțiune” (Mihalyi 1900, p. 7), același neobosit cercetător al arhivelor mai preciza că, din secolul al XVI-lea și din cele următoare, au rămas documente referitoare la Maramureș, „dar publicarea acestora trebuie să o las în seama altor puteri”.

Din totalul de 366 de documente publicate în acest volum, 69 sunt din secolul al XIV-lea, 295 din secolul al XV-lea și 2 din secolul al XVI-lea.

Chiar dacă evenimentele expuse în aceste documente par a fi banale, datele și amănunțele amintite au o valoare istorică incontestabilă. Din aceste date și fapte, se poate desprinde: structura socială, densitatea populației, așezarea satelor de-a lungul văilor, stăpânirea acestor așezări omenești de voievozii și cnejii români.

Din unele documente, reiese că Maramureșul, numit „Terra Maramarusiensis”, a existat ca un ținut autonom până la sfârșitul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea, când a devenit comitat. Voievozii maramureșeni conduc voievodatul Maramureșului până în 1378, când Bale, fiul lui Sas, deține și demnitatea de „comes” (prefect).

Unele documente se referă la viața iobagilor de pe domeniile unor nobili maramureșeni (și la fuga iobagilor), procesele avute între sigheteni și cei din localitatea Câmpulung la Tisa, sau dintre maramureșeni și bistrițeni, în problema delimitării hotarelor și a păstoritului.

O parte din aceste documente, pe care Ioan Mihalyi n-a mai apucat să le publice, se păstrează în colecția de „Diplome maramureșene din secolele XIV-XVIII”.

O altă lucrare a istoricului dr. Ioan Mihalyi, găsită în manuscris, este și cea intitulată: „Pământul Maramureșului în timpul preistoriei”, scrisă în limba maghiară.

Acest erudit cărturar al Maramureșului se stinge la vârsta de 70 de ani, în 12 octombrie 1914, fără să-și vadă visul împlinit: tipărirea celui de-al doilea volum al „Diplomelor maramureșene” și a „Pământului Maramureșului în timpul preistoriei”.

Prezentând această succintă evocare, am căutat ca să aduc un omagiu academicianului dr. Ioan Mihalyi, care, prin opera sa cultural-obștească și literar-științifică, a ridicat prestigiul Țării lui Dragoș. Dr. Ioan Mihalyi, o mândrie a Maramureșului, este, în același timp, o mândrie a întregului popor român.